

КОНСУЛТАЦИИ

Д-р Албена Вуцова

НАУКАТА И ИНОВАЦИИТЕ В РАМКИТЕ НА ЕВРОПЕЙСКОТО МЕЖДУНАРОДНО СЪТРУДНИЧЕСТВО

Обновената Лисабонска стратегия и процесът Любляна изведоха общи насоки за развитие на Европейското изследователско пространство. Основните елементи върху които е акцентирано засягат ресурсите и общите действия и дейности, свързани с международно сътрудничество. Разгледани са средата и инструментите на това сътрудничество. Направен е коментар на националните специфики и мястото на България в глобалната научна мрежа.

JEL: F01; O31; O38

Като пълноправен член на Европейския съюз България трябва да възприеме принципно нова идеология, която се определя от доминиращото значение на това членство, съобразено с изискванията на участието в процеса на европейската интеграция. Много са предизвикателствата по пътя на пълното постигане на тази цел и едно от тях е изграждането на цялостна национална политика в областта на международното сътрудничество, в частност в сферата на науката и иновациите (Н&И). Освен неизбежната необходимост от още по-ефективно участие в общите европейски инициативи за наука и иновации е наложително и паралелното предприемане на радикални специфични мерки за ефективната реализация на наличния научен потенциал с оглед решаването на критичните национални проблеми.

За да може националната политика да достигне до необходимото разбирание за ролята и значението на международното сътрудничество в областта на Н&И и да формулира по съответен начин своите задачи, трябва да се осмислят задълбочено основанията на общата европейска политика,¹ както и спецификата на нейните инструменти, отчитайки същевременно националните особености и конкретните обстоятелства.

Международното сътрудничество и съвременните предизвикателства

В сравнение с предшестващите стъпки на сегашния етап ЕС подхожда с по-дълбоко политическо разбиране на смисъла на международното сътрудничество в областта на Н&И и неговото значение за европейската интеграция. Това е резултат и от промените, настъпили в глобален икономически аспект: либерализация на търговията, нов вид комуникации на базата

---

¹ Заключение на Съвета на Европа относно европейското партньорство в областта на науката и иновациите. – COM, 2000, 18/05.

на иновативни технологии, много бързи технологични пробиви, дислоцирано производство и услуги, обслужващи глобалния пазар.

В сравнение със САЩ и Япония позицията на Европа по отношение на конкурентоспособността не е по-атрактивна. Освен че общите инвестиции в Н&И дейности са по-ниски, и най-експортираните европейски продукти не са високо иновативни. И тъй като за икономическата конкурентоспособност много често иновациите са по-важни от цената, се налага да се поддържа систематично и устойчиво научно-технологично развитие, базирано на различен тип сътрудничества.²

Рамковите програми промениха драстично политиката на Общността. Принципът на вземане на решения за развитие на науката, който по-рано беше ориентиран към решаване в движение на отделните проблеми и по тази причина водеше до неизбежна фрагментация, чрез създаването на отделна глава "Наука и иновации" в Закона на Общността (1986 г.) се трансформира в правно базиран, като обедини нормативната рамка в сектора. По този начин беше постигната значително по-добре интегрирана дългосрочна политика. Развитието на Н&И и острата необходимост от тях е демонстрирано чрез ръста на бюджета на рамковите програми (РП).

Посредством функционалния дизайн на Седмата рамкова програма за научни изследвания и демонстрации на ЕС (7РП) беше предложена една от най-адекватните и детайлни от всички създадени досега рамки за разрешаване проблемите на общоевропейско равнище. Фактът, че тази програма е най-успешната поредицата от предприетите политически инициативи, би трябвало да се свързва логично с напредъка на европейската интеграция, което налага поставянето и на по-високи цели. В същото време е целесъобразно отправна база за националната ни политика да бъдат най-вече основанията, провокирани от чувството на загриженост на Общността, предизвикано от осъзнаването на опасността от превръщане на Европа от положително в отрицателно "изключение" в глобалния свят. В действителност спецификата на българската политика би трябвало да се определя приоритетно от обстоятелството, че страната се оказва реално именно в такава ситуация, при това най-критична в сравнение с останалите държави.

Причините за загрижеността на ЕС са свързани с осъзнаването на факта, че Европа е недостатъчно адаптирана към новия световен ред, който се налага вследствие на дълбоките промени в глобалната икономика. Едно от най-важните обстоятелства в случая е, че тенденциите, обединяващи вече широко разгърнатите глобални икономически мрежи, се оказват свързани с ускоряването на технологичните и управленските иновации. Това до голяма степен се дължи на отпадането на формалните и неформалните бариери в резултат от либерализацията на световната търговия, за която съответно

---

² *Baumol, W. J. The free market innovation machine. Princeton, NJ and Oxford, 2002.*

иновациите и в частност технологичният напредък придобиват съществено значение. Основна роля естествено има тяхното влияние върху производствените системи, при което обаче производството на стоки и услуги, обслужвайки глобалния пазар, вече е диверсифицирано и разпростиращо се на различни места. При това положение се оказва, че Европа се изправя все по-остро пред нарастващата конкуренция на високо развитите икономики като тези на САЩ и Япония, на бързо развиващите се източноазиатските страни и др. Същевременно се налага ЕС да предприема все по-съществени мерки по отношение на общите проблеми, които стоят пред всички големи икономики - екологията, енергията и т.н. Очертават се обаче и редица специфични за Европа и отделно за всяка страна-членка проблеми, свързани с равнището на безработицата, застаряването на населението, емиграцията и други фактори, ограничаващи възможностите за създаване на необходимата среда за интензивен икономически растеж.

Съвременните предизвикателства изискват ЕС да си постави твърде амбициозни цели – постигане на балансирано и устойчиво развитие на икономическите дейности, високо ниво на заетост, социални ползи, конкурентоспособност, подобряване качеството на околната среда, по-добър жизнен стандарт, при условията на нарастващата необходимост от напредък в икономическото и социалното сближаване на страните-членки. Въпросът на устойчивостта се определя като основен за цялостното подобряване на европейското качество на живот и икономическото обновление - включен в политическия дневен ред на срещата на върха в Гьотеборг, той се обогатява с допълнителни нови постановки на срещата в Барселона. Възприемането на стратегията за устойчиво развитие³ се налага с оглед необходимостта от нови отговори на възникващите предизвикателства – ситуацията на шахматната дъска на световната политика се оказва съществено променена и играта вече не се върти около два основни партньора, а поведението на останалите участници не се ръководи от богатството им на природни ресурси и от ниските разходи за труд. Необходима е постепенна промяна на сегашните неустойчиви модели на потребление и производство. В това отношение ЕС определя общите си цели според седем ключови приоритетни предизвикателства – климатични промени и чиста енергия, устойчиво развитие на транспортния сектор, устойчиво потребление и производство, опазване и управление на природните ресурси, обществено здравеопазване, глобални промени, свързани с бедността и устойчивото развитие, социално включване, демография и миграция.

Така във въпроса за международното сътрудничество в областта на Н&И се фокусират на практика проекциите на всички предизвикателства, с което той придобива ключово значение за усилията както на общоевропейско, така и на всички останали равнища.

---

³ Gearing European Research Towards Sustainability. RD4SD, Exercise 2009.

Ролята на науката и иновациите

За ЕС осъществяването на значителен общ напредък в областта на Н&И се оказва по-важно отвсякога – в противен случай, Общността не би могла да се справи с натиска на глобалните предизвикателства. Това се осъзнава ясно на общеевропейско равнище и предполага поемането на съответен много сериозен ангажимент от страните за провеждането на съответни ефективни национални и общностни интеграционни политики.

През последните години Европейският съюз показва значителен възход на сътрудничеството с развити индустриални страни в областта на Н&И като Канада, САЩ, Япония, както и с Мексико, Индия, Южна Корея, Русия, Аржентина, Чили, Нова Зеландия, Украйна, Йордания и Бразилия. Засилва се тенденцията към нарастване на новите сътрудничества с неевропейски страни – от Втора до Шеста РП броят на неевропейските държави, участващи в рамковите програми, се е увеличил близо 5 пъти - от 30 до 160.

Все по-голяма част от иновациите започват да се свързват с факторите на икономическия растеж, като политиките в областта на Н&И се превръщат в най-важната съставна част на икономиката. Тази сфера придобива първостепенно значение за извършване на позитивни промени в пазарната структура, подобряване на динамиката и ускоряване на икономическото развитие. Оказвайки се най-важният фактор за повишаването на конкурентоспособността, икономиката започва да зависи вече не толкова от цените на стоките, материалите и ресурсите, колкото от реализирането на потенциалните ползи и придобиваните на тяхна основа предимства.

Напредъкът в областта на Н&И е свободно движение на знанието и източник на нова информация, инструменти и технологии. Чрез тях се създават нови работни места, насърчава се нарастването на заетостта, повишава се равнището на образованието, благосъстоянието и качеството на живота. Ключов компонент в тази ситуация е съвременното образование. Високотехнологичните производства, които интензивно извършват Н&И услуги, изискват и по-високообразован персонал. Създават се много нови възможности, но същевременно се съхранява и неравенството, което изостря конкуренцията. В същото време, въпреки че по принцип нуждите от напредък в областта на Н&И се оценяват от обществото като изключително важни, много често на практика се оказва трудно да бъдат реализирани съответните ползи. За това могат да бъдат изтъкнати много и най-различни причини, но в крайна сметка въпросът опира до необходимостта от преодоляване на инертността и наслоените навици и формиране на нов менталитет и умения.

Изследванията на съвременните реалности убеждават, че проникването на знанията в обществото се стимулира и осигурява до голяма степен благодарение на политиките в сферата на Н&И. Те се оказват в

ядрото на политиките на големите икономики. В това отношение ЕС си поставя твърде специфични цели, поради което политиките в тази област присъстват като специална клауза в Договора и като основен компонент на общата стратегия на Съюза - движещата сила на изграждането на европейско общество, основано на знание.

Новите тенденции на глобализация изискват и нови рамки за осъществяване на сътрудничеството и съвместните дейности. Интернационализацията, протичаща на различните нива и проявяваща се в многообразни измерения като резултат от взаимодействията на различни участници в иновационните процеси, се определя като специфика на изграждащата се нова реалност. Възходът на транснационалните компании, разрастващи се като взаимно разпределени структури, е най-яркото свидетелство за тази тенденция. Вече няма фрагментирани пазари с трайно настанили се в тях производители-монополисти. Глобализацията налага както засилена конкуренция, така и трайно сътрудничество. Преодолява се фрагментацията и се създават нови условия за свободно многопосочно движение на хора, стоки и знания. Напредъкът в областта на Н&И е до голяма степен органично обусловен от интернационализацията благодарение на откриващите се възможности за създаване и разпространение на знанията. Свободният поток на знание, дефиниран като петата свобода, е новият фундамент за адекватна политика.

Политиките в областта на науката и иновациите

След 1990 г. ЕС навлезе в твърде турбулентен период, в който беше завършена интеграцията на пазара. Въведена беше единната валута с оглед постигането на макроикономическа стабилност и се пристъпи към процеса на разширяването. В същото време проблемите, произтичащи от по-ниската конкурентоспособност, продължиха да се задълбочават. Пренасянето на акцента върху политиките в областта на Н&И беше свързано с въвеждането на нови инструменти и предприемането на нови инициативи в тази област - на първо място, европейските рамкови програми.⁴ Те осигуриха възможността за създаването на благоприятни условия за многоцелеви, интердисциплинарни и технологично интегрирани изследвания, както и за международна ориентация и обхващане в изграждащите се мрежи на различни видове ресурси. Това доведе до подобряване качеството на изпълнението на проектите и равнището на резултатите, а общо - и до напредъка на европейската интеграция.

Възможността за изграждането на общество, основано на знанието, трябва да бъде разкрита преди всичко от учените, а от политиците се

---

⁴ Науката и технологиите като ключ за бъдещето на Европа – Насоки за бъдещата политика на Европейския съюз по подкрепа на изследванията. – COM, 2004, 353.

изисква да придобият ясно съзнание за начините на нейната реализация. Въпреки че интернационализацията става реалност и в областта на Н&И, разкриващите се възможности все още не могат да бъдат достатъчно ефективно използвани. Като добри практики в това отношение биха могли да се посочат интеграционните програми, формирането на активни нагласи с оглед сътрудничеството с международните организации, изграждането на мащабни съоръжения, общи изследователски инфраструктури и др. Участието в инициативите на ЕС - 7РП, програма "Конкурентоспособност" (СIP), програма "Учене през целия живот" (LLL), Програмата за европейско сътрудничество в областта на науката и технологиите (COST), програма "ЕВРИКА", трябва да бъде съчетавано по подходящ начин чрез подобряване както на взаимовръзките между тях, така и на корелациите им с националните инициативи, за да се осигури синергичен ефект. Тези инструменти предлагат различен тип подкрепа за изпълнението на изследователски задачи - мобилност, демонстрационни дейности, поддържащи мерки, отдалечен достъп до бази данни и т.н. Те прилагат също различни схеми на финансиране - грантове, споделяне на разходите, гаранционни механизми, споделяне на риск "финансиране", предварително финансиране на дейности и др. Опитът от предишните програми и инициативи очертава необходимостта от подкрепа на мобилността, изграждането на мрежи, разширяването на обхвата на общите дейности и използването на инфраструктура и т.н. Формирането на мрежи въз основа на участието в регионалните, националните и европейските програми и инициативи се оказва важна предпоставка за ефективната концентрация на ресурсите и разпространението на резултатите. Една от възможните насоки на интернационализацията е разработването на съвместни програми, което създава условия за обединяване на усилията и координация на действията на различните страни с оглед постигането на по-значими резултати в общи целеви области.

Новата инициатива на ЕС – "Съвместни програми", е пилотен инструмент не само за концентрация на ресурси и усилия, но и подход за очертаване на краткосрочни приоритети. Анализът на слабите и силните страни на реализацията на програмите и на тяхното въздействие, вкл. на областите, в които то не е постигнато, може да спомогне за по-адекватния дизайн на новите инициативи. В това отношение могат да бъдат прилагани различни подходи, всеки от които обаче съдържа съществени ограничения:

- "ex post" оценка на реализацията на програмите – трудностите в случая са свързани с отсъствието на реално действащи показатели и измерители, както и с факта, че дизайнът им обхваща главно общата им постановка, съдържанието и техния бюджет;

- оценка на характеристиките на партньорите – тук трудностите произтичат от наличието на много актьори със съответни различни позиции и

гледни точки (например оценката за ролята на малките и средните предприятия, които определено са желани партньори, може да се окаже висока, но да не води до съответен кумулативен ефект поради отсъствието на постоянен R&D екип и нередовното им участие в програмите в сравнение с по-големите компании, ограничения им потенциал и т. н.);

- ранжиране въз основа на интензивността на участието – трудностите в случая се коренят във възможността за сравняване (например участниците от по-малките държави са по-активни, но същевременно участието на тези от страните с по-голям БВП е по-интензивно)

Във всеки случай при стартирането на нови програми и инициативи се налага много сериозна аналитична работа. Необходимо е предварително да се изясни въздействието им с оглед създаващите се нови възможности, респ. осъществимостта на целите, наличието на човешки и други ресурси, поведението на участниците и средата, иновативността и технологичната продуктивност, инфраструктурите, екологичните и социалните аспекти, рисковете и т.н. При финансирането на конкретните изследователски и иновационни проекти трябва да се отчетат възможностите за укрепване на капацитета на индивидуалните участници, колективите и организациите за повишаване на тяхната база от знания, подобряване на уменията и др. Очаква се тези промени да доведат до повишаване на конкурентоспособността, вкл. от най-конкретното до най-общото равнище.

Резултати и ефекти

В най-общ смисъл благодарение на реализацията на международни програми в областта на Н&И винаги могат да се постигнат съществени ползи, водещи до подобрене на състоянието и дееспособността на научно-иновативната, а същевременно и на социално-икономическата система. Например отчетите винаги свидетелстват за по-голям брой и по-високо ниво на научните публикации, вкл. за съавторството на участници от различни организации и области. Същото се отнася и до патентите. Като правило участието в международни програми се оказва свързано с много по-високи стойности по тези показатели в сравнение с това в национални програми.⁵

Особено значим е ефектът на нарастване компетентността на човешките ресурси. Всички ангажирани в реализацията на международни проекти развиват специфични, недостъпни по друг начин нови изследователски умения, използват нови инструменти и техники на изследване, проектиране, тестване на нови модели и прототипи, разполагат с възможности, осигуряващи постигането на по-висока технологична, производствена и пазарна ефективност. За фирмите това предполага разширяване

---

⁵ Mobilizing the brainpower of Europe: enabling universities to make their full contribution to Lisbon Strategy. – COM, 2005, 152.

на производството и подобряване качеството на продуктите и услугите, повишаване на компетентността и знанията на персонала, формиране на иновационни нагласи. В този смисъл много от програмите са специално насочени към обучение, мобилност, обмен на знания и резултати, насърчаване на изграждането на международни изследователски екипи и иновационни мрежи. Тези инициативи водят до осигуряването на по-добри условия за по-качествена наука и по-съществени иновации, вкл. и за провеждането на по-ефективни политики. Те определено оказват положително влияние и върху кариерата на участниците. Затова, както показват изследванията, голямата част от работещите по рамковите програми на ЕС оценяват най-високо получения международен опит, както и установените международни връзки. Формиращият се при това нов образ на учените спомага за изграждането на изследователските и иновационните мрежи, които са важна предпоставка за обмена на знания, информация и резултати, за нарастването на мобилността и създаването на благоприятни условия за предприемането и реализацията на все по-мощни и по-смели международни проекти и програми.

Средният процент на участници от различни звена от страните-участнички е нараснал от 4.7 за Втората рамкова програма до 6.9 за Шестата рамкова програма на ЕС.

Сътрудничествата в рамките на Европейската общност са относително предвидими, като видът на предпочитаните партньори е традиционен, независимо че техният брой се е увеличил. Сега се наблюдава нова група от 8 най-предпочитани партньори - Австрия, Белгия, Гърция, Ирландия, Холандия, Португалия, Испания и Швеция.⁶

Другият много важен компонент, който се повлиява по съществен начин от интернационализацията в областта на Н&И, са изследователските инфраструктури.⁷ За да може ЕС да се задържи на челни позиции, е необходимо да се положат значителни усилия в това направление. Голяма част от европейските инициативи и особено рамковите програми се оказват много ефективни с оглед осигуряването на състоянието, повишаването на качеството и издигането на равнището на инфраструктурите. Този въпрос е свързан също с ефективното осигуряване на съответни услуги за професионалните общности на изследователите и иноваторите. Достъпът трябва да бъде гарантиран, независимо от това дали те се предлагат на място или по виртуален и разпределен начин, което от своя страна оказва съществено влияние върху начина на осъществяване на изследванията и иновациите и качеството на постиганите резултати.

Трети важен компонент е създаването и развитието на научни мрежи. Изгражданите мрежи запазват относителна стабилност, независимо че

⁶ По данни на ЕК БД и собствени изследвания.

⁷ European Research Infrastructure Development Watch Study 2006-2007.

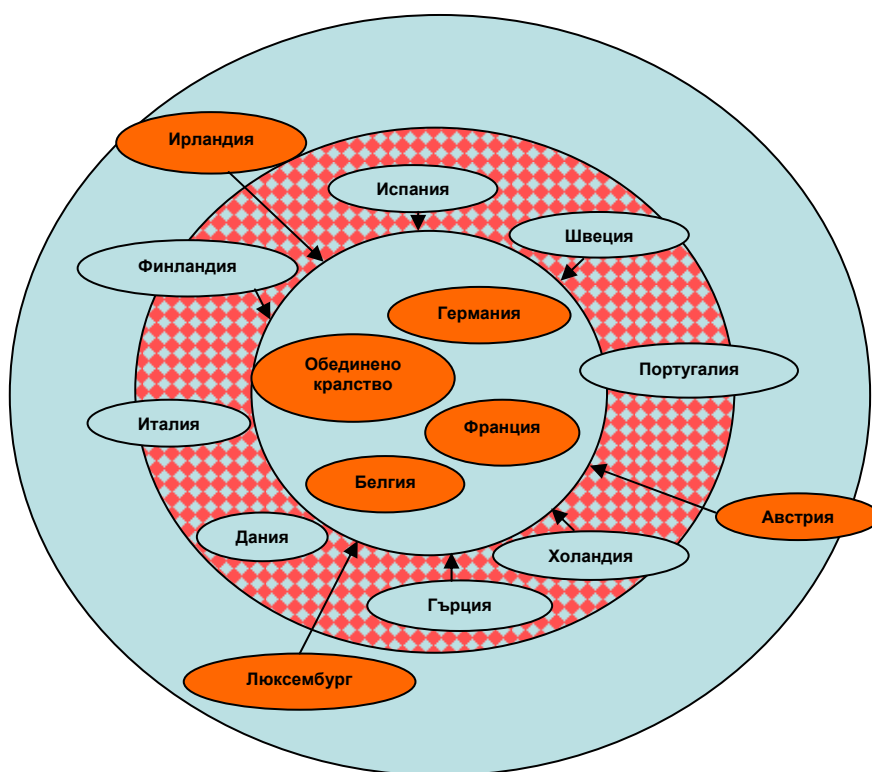

Науката и иновациите в рамките на европейското международно сътрудничество

ядрото от основни действащи партньори се променя във времето, и продължават да съществуват след приключване на конкретните проекти, в резултат от които са създадени.⁸

Фигура 1

Разпределение на основните партньори в Пета рамкова програма на ЕС

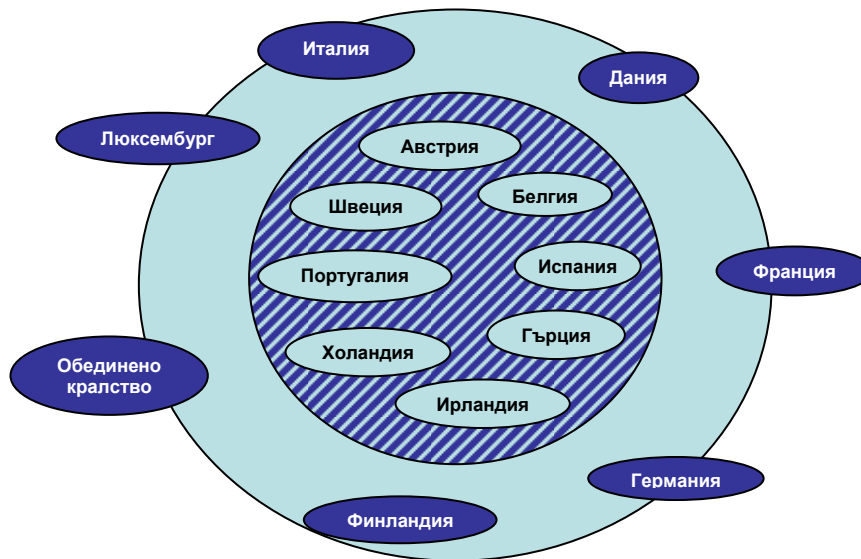

Източник: Главна дирекция "Научни изследвания" на Европейската комисия.

По-разнообразни и по-балансиранни са партньорствата в Шеста рамкова програма. Това може да се обясни и с факта, че всяка нова програма разширява обхвата на участие и всеки нов участник има предпочитани страни като партньори.

⁸ Brschi / Cusmano. Unveiling the Texture, p. 2.

Фигура 2
Разпределение на основните партньори в Шеста рамкова програма
за научни изследвания и демонстрации на ЕС

Източник: Главна дирекция “Научни изследвания” на Европейската комисия; собствени изследвания.

Влиянието на европейските програми и инициативи върху социалните и екологичните въпроси има по-широк и същевременно по-особен смисъл. В по-голямата част от областите, представляващи приоритетен интерес, се отбелязва съществен принос. Особено важно в случая е, че участниците стават все по-ориентирани към мисията, която изпълняват при реализацията на международните проекти. Специално насочените в тази област проекти имат ценен принос в разработването на средства и инструменти за прогнозиране и оптимизиране на екологичната мрежа, изграждането на системи за ранно предупреждение, на технологиите за опазване на крайбрежните зони и т.н.

Участието в процеса на Н&И е “win-win” дейност, което означава, че всички партньори имат “нетен” приход от знания, чийто размер е определен от интензитета и активността в този процес.

От наукометрична гледна точка се наблюдава увеличение на броя на публикациите, като за последните две рамкови програми например всички северни страни са декларирали, че са постигнали 92% от очакваните публикационни резултати.⁹

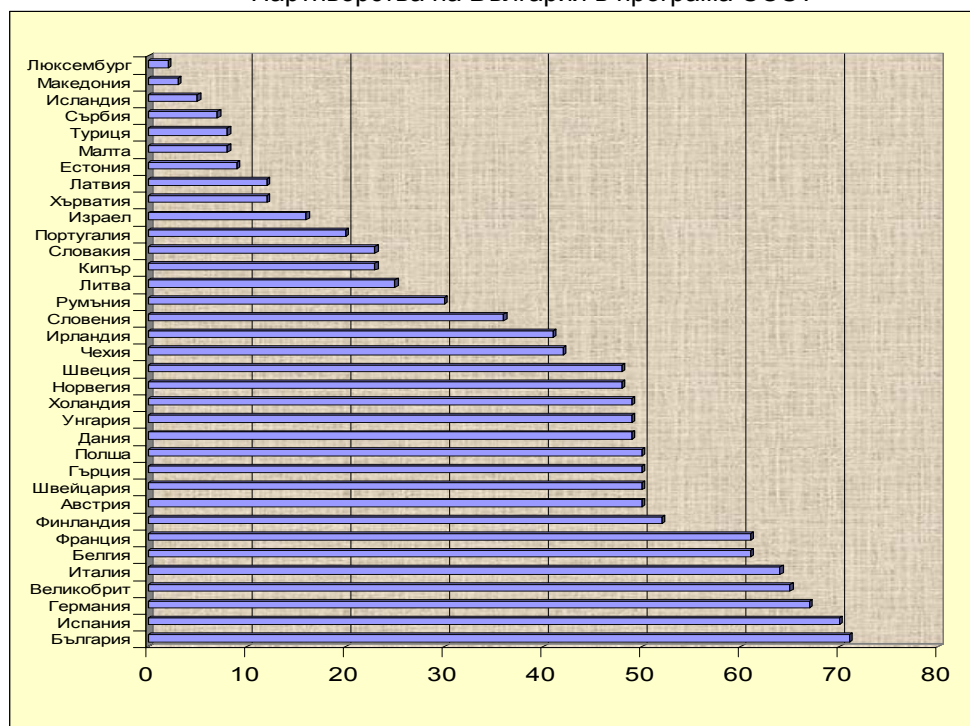
⁹ Decisia et. al. Final Report. Survey for the five year assessment of Community Research activities 1999- 2003.

Казусът България

В неблагоприятната ситуация на редуциран държавен бюджет за наука, в която се оказва страната, напълно разбираем е нарастващият интерес към включването в европейските и международните програми и проекти, както и положителното отношение към установяването на различни партньорства. В същото време взаимодействията при участието се оказват твърде слаби, а следователно и постиганата синергия между съответните програми и инициативи. С оглед очертаване на спецификата на националното участие в политическите инструменти на ЕС могат да се отбележат някои факти: повишен е интересът, както и активността по 7РП (повече предложения, по-добър успех); ефективно е включването в програмата COST (около 110 текущи акции в момента). Включването ни в европейските програми и инициативи бележи ръст по отношение не само на участия, но и на партньорства¹⁰ (фиг. 3).

Фигура 3

Партньорства на България в програма COST

Източник. Главна дирекция "Научни изследвания" на Европейската комисия; офис на програма COST; собствени изследвания.

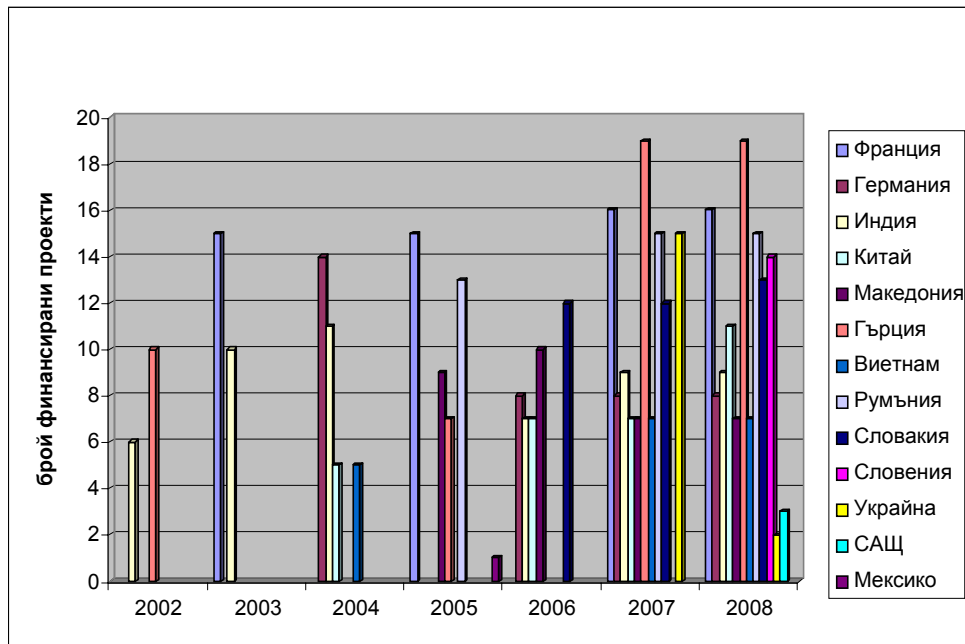
¹⁰ European Research Infrastructure Development Watch Study 2006-2007.

Активността по отношение на обединените изследователски центрове (JRC) е по-ограничена, защото концентрира главно дейности, свързани с мобилност и по-малко такива на базата на съвместни проекти. Същото се отнася и за регионалните програми, където няма особени амбиции на изследователските екипи при подготовка на проекти, отсъства трансфер на умения.

Сравнително добра база за мултинационално дейности дават и двустранните споразумения за научно-техническо сътрудничество. През последните години се наблюдава съществено увеличение на броя на тези сътрудничества както по отношение на различните страни, така и по отношение на активността в техния обхват.

Фигура 4

Двустранно сътрудничество в областта на науката и иновациите с някои държави

Източник. Офис на програма COST.

Обща констатация за всички видове международни сътрудничества е нарастването на броя на участията, на обема на проектите, на критичната маса от изследователи. Необходими са обаче още много усилия, за да се постигнат оптимални резултати, което означава:

- не само отлични постижения в областта на науката и иновациите, но и силна национална ангажираност към мисията и успеха на международните програми;

- не само международно измерение на резултатите, но и допълняемост и взаимна обусловеност;
- не само по-добро управление на проектите, но и отчитане на ефектите;
- не само бърз трансфер на знания, умения и комерсиална реализация, но и съществена концентрация на ресурсите и създаване на общи мрежи въз основа на участието в различните международни инициативи;
- не само ефективна координация и сътрудничество, но и постигане на действителен синергичен ефект.

Сред многобройните предпоставки, които трябва да бъдат отчитани с оглед международното сътрудничество в областта на Н&И, най-важен се оказва отвореният диалог със заинтересуваните страни – с ключовите играчи, които би трябвало да бъдат повлияни от тези инициативи, отчитайки взаимодействията между тях, приемащи различни форми, културните различия с тяхното нарастващо значение, институционалният натиск със съответно произтичащите и налагащи се трансформации, социалните отношения, общия фон и т. н.

Очакванията от участието в международни инициативи и тяхната реализация би трябвало да предполагат:

- осигуряване на достатъчни ресурси за Н&И чрез концентрацията им и насочване към постигането на целта;
- мобилизация на човешките ресурси и техните върхови постижения в областта на Н&И;
- усилване на капацитета за формиране и натрупване на необходимите знания и умения;
- осигуряване на трансфер на знания и ноу-хау, създадени на други места, с цел използването им в националния контекст;
- повишаване на възможностите за прилагането на знания и ноу-хау с оглед реализирането на иновации.

Участието в европейската интеграция изисква създаването на критична маса в областта на Н&И със съответен достатъчно широк икономически обхват. Политическите интервенции трябва да осигурят съществен стимулиращ ефект с оглед нарастването на частните инвестиции. Чрез интернационализацията на усилията в областта на Н&И и стимулирайки постигането на високи резултати и натрупването на знания и умения, трябва да се повиши конкурентоспособността на страната. Този процес предполага непрекъснати усилия за справяне с националните проблеми, отчитайки европейските изисквания и глобалните предизвикателства.

18.III.2009 г.